

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Белової Ольги Іванівни
**«Науково-організаційні основи становлення та розвитку
сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні
(80-ті роки XIX – початок XXI століть)»**,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами

Тема представленої дисертаційної роботи є, безумовно, актуальною. Це пов'язано з тим, що на сьогодні відсутні узагальнюючі комплексні праці, в яких глибоко та ґрунтовно було б відтворено становлення та розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні. Нині у світі відбувається стрімкий процес інтелектуалізації економіки, людство по суті вже живе в епоху інформаційного суспільства та інтелектуальної економіки. Тому формування мережі сільськогосподарських дорадчих служб, які допомагатимуть селянам адаптуватися до нових соціально-економічних умов, сприятимуть у здійсненні державної політики на місцях, є нагальним завданням владних структур, наукових установ, освітніх закладів та підприємств і організацій аграрного бізнесу. Дорадчі служби успішно діють у понад 120-ти країнах світу, вони сприяють розвитку агробізнесу, соціальної сфери, поліпшення добробуту та підвищення доходів сільського населення.

У дисертаційному дослідженні розглянуті актуальні проблеми організації сільськогосподарського дорадництва в Україні на основі аналізу історичного досвіду започаткування та розвитку аграрного консалтингу в країнах з розвинутою ринковою економікою, вивчення основних принципів організації консалтингових формувань, їх взаємодії з владою, аграрним бізнесом, наукою та освітою.

Дослідження становлення та розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності з використанням методів історичної науки сприяє подальшому науковому обґрунтуванню розвитку цього виду діяльності в Україні за умов децентралізації та євроінтеграції, поліпшенню розуміння суспільством сутності системи сільськогосподарського дорадництва, що визначає актуальність і прикладне значення дисертаційної роботи.

З огляду на це науково-пізнавальна і практично-прикладна значущість обраної теми, визначення ступеня її наукового розроблення зумовили вибір дисертаційного дослідження. Тому дисертаційне дослідження О.І. Белової актуальне, воно має важливе наукове і практичне значення і відповідає профілю спеціалізованої вченої ради.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до загального напрямку наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН і є складовою наукової теми: «Методологічні та організаційні засади управління

системою інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки: історико-концептуальний аспект» (номер державної реєстрації 0116U002103).

***Ступінь обґрунтованості наукових положень,
висновків та їх достовірність***

Наукові положення, теоретичні та практичні висновки, викладені в дисертації, є достовірними та належним чином обґрунтованими.

Достовірність досліджень підтверджується відповідною джерельною базою, до якої входять архівні документи і матеріали, опубліковані офіційні документи органів державної влади, наукових та громадських організацій, наукові праці, періодичні видання тощо. Автором дослідження детально опрацьовано архівні матеріали, що зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України, м. Київ), Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, Інституту архівознавства та Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України м. Київ), архіву Президії НАНУ, Державного архіву Одеської області. Крім того, опрацьовано збірники архівних документів та матеріалів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Президії НАН України, що вивчалися науковцями Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки ННСГБ НААН, а також фонди Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого.

У дисертаційній роботі також опрацьовано законодавчі, нормативно-правові акти України, накази і розпорядження Мінагрополітики України, НААН, інших міністерств і відомств, що стосуються сучасного стану розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Загалом наукові положення дисертаційного дослідження, висновки достатньо обґрунтовані, вірогідні і відповідають поставленим завданням. Робота характеризується широкою фактологічною та ґрунтовною джерельною базою. Для цього автор проаналізував 250 джерел.

***Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в
опублікованих працях***

Наукова новизна результатів дослідження полягає у постановці та розробленні проблеми, яку на разі в історичній науці всебічно й об'єктивно не розкрито. Дисертаційна робота є першим в українській історичній науці системним комплексним дослідженням передумов, еволюції становлення та розвитку науково-організаційних основ сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні. Вперше досліджено систему сільськогосподарського дорадництва в Україні з позицій науково-історичних засад та передумов її становлення і розвитку; здійснено періодизацію еволюції становлення та розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні; проаналізовано науково-організаційні основи систем розповсюдження сільськогосподарських знань як елемента суспільної агрономії на рубежі XIX

і ХХ століть в окремих країнах світу та на території сучасної України; визначено основні суспільно-політичні та економічні чинники, роль і значення державних органів управління, наукових установ Національної академії аграрних наук України та вищих навчальних закладів аграрної освіти в розвитку сільськогосподарського дорадництва; встановлено, що сільськогосподарська дослідна справа як природознавча дисципліна, теоретичну основу якої формують результати фундаментальних і прикладних наукових досліджень, стала науковим підґрунтям системи поширення сільськогосподарських знань та сільськогосподарської дорадчої діяльності; запропоновано авторське бачення шляхів розбудови організаційної моделі розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні, зокрема, його державної, науково-освітньої, громадської та приватної складових, Національного центру сільськогосподарського дорадництва та регіональних сільськогосподарських дорадчих служб.

Матеріали досліджень висвітлені у 14 наукових публікаціях, серед яких 6 наукових статей у виданнях, визнаних МОН України фаховими з історичних наук, у т.ч. 1 публікація в електронному виданні, а також 2 публікації в іноземних наукових виданнях, 4 публікації – у збірниках матеріалів наукових конференцій і читань.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність

Зміст роботи відповідає темі дисертаційної роботи. Дисертантом чітко і лаконічно сформульовано мету досліджень, визначено об'єкт, предмет та хронологічні рамки дослідження, подано наукову новизну, практичне значення дослідження та особистий внесок здобувача.

У відповідності до поставленої мети були сформульовані і розв'язані дослідницькі завдання, що дозволило автору досягти поставленої мети.

Структура і обсяг дисертації підпорядковані меті й відповідним дослідницьким завданням, зорієнтовані на цілісне та взаємопов'язане висвітлення проблем, сукупність яких узгоджується з предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (250 позицій), 9 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 256 сторінок, з них 181 сторінка основного тексту.

У вступі розкрито актуальність теми, зв'язок роботи з науковою тематикою; сформульовано мету й завдання дослідження; визначено його об'єкт, предмет, хронологічні межі, методи наукового пошуку, розкрито наукову новизну та практичне значення результатів дисертаційного дослідження; наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертаційної роботи. Опрацювавши достатню джерельну базу дисертант чітко визначив науковий апарат дослідження.

У першому розділі «Стан наукової розробки проблеми, джерельна база та методологічні основи дослідження» висвітлено історіографію науково-організаційних основ становлення і розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні з часу утворення Полтавського дослідного поля до

наших днів. У дисертаційній роботі умовно виділено три періоди наукових пошуків: перший – охоплює праці відомих учених з питань дослідної справи та поширення сільськогосподарських знань як складової польових досліджень, що були опубліковані в другій половині XIX ст. і до більшовицького перевороту 1917 р.; другий – об'єднує наукові дослідження з питань поширення передового досвіду та науково-технічної інформації за радянської доби; третій – з 1991 р. і донині.

У підрозділі «Характеристика використаних джерел» викладено результати аналізу джерел, що стосуються предмета дослідження: архівних документів; офіційних документів органів державної влади, наукових і громадських організацій. Використання різноманітних за своїми формами історичних джерел, здійснення їх порівняльного аналізу сприяло дослідженню історичного шляху становлення та розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні.

Дотримання методологічних принципів та використання наукових методів дозволили виконати історично-наукове дослідження таким, що відповідає об'єктивному змісту, ґрунтується на конкретних історичних подіях та тенденціях розвитку суспільства і науки.

У другому розділі «Передумови становлення та розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності» розкрито внесок учених у розвиток систем поширення сільськогосподарських знань як елементів суспільної агрономії.

Проаналізовано 5 основних моделей розвитку консалтингової діяльності в країнах світу: державна університетська модель (США); державна міністерська модель (Канада, Литва, Польща); приватна модель (Великобританія, Франція, Данія); громадська модель (Перу, Зімбабве); змішана модель (Німеччина, Угорщина, Чехія, Україна). Висвітлено передумови, основні етапи розвитку та сучасний стан агроконсалтингової діяльності в США, Канаді, Великобританії, Німеччині та Польщі.

Розглянуто еволюцію становлення й розвитку сільськогосподарської дослідної справи і поширення галузевих знань на землях України за часів Російської імперії на прикладах Сумського та Одеського дослідних полів. Доведено, що при відмінностях у програмах досліджень, зумовлених різними ґрунтово-кліматичними умовами, сутність підходів до поширення сільськогосподарських знань є однаковою.

Здійснено аналіз стану поширення досягнень аграрної науки та передового досвіду за радянської доби з 1918 по 1990 р.

Висвітлено питання становлення процесів поширення сільськогосподарських знань на західноукраїнських землях у 30-х роках XX ст. на прикладі діяльності Крайового товариства «Сільський господар». Досліджено питання запровадження суспільної агрономії в Галичині – громадянського руху на селі, який набув великого розмаху на територіях сучасних Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської та Волинської областей. На прикладі Західної України у 30-х роках XX ст. доведено, що розвиток селянських господарств має базуватися на наукових знаннях та

новітніх системах їх поширення.

У третьому розділі «Науково-організаційні та правові аспекти розбудови сільськогосподарського дорадництва в незалежній Україні (1991-2018 рр.)» доведено, що в досліджувані роки регіональні центри наукового забезпечення агропромислового виробництва, що функціонували на базі регіональних науково-дослідних установ НААН, фактично започаткували державну систему надання науково-консультаційних та інформаційних послуг сільськогосподарським товаровиробникам з технологічних питань, яка в процесі формування доповнилась юридичними, економічними, екологічними напрямками. Освітню складову формування сільськогосподарського дорадництва в Україні забезпечили вищі навчальні заклади аграрної освіти на чолі з Національним університетом біоресурсів і природокористування України.

Висвітлена активна діяльність профільного міністерства, науковців і освітян, фахових громадських організацій з розвитку сільськогосподарського дорадництва. Доведено, що спільними зусиллями науковці та освітяни заклали методологічні, науково-організаційні основи розвитку сучасного сільськогосподарського дорадництва.

Висвітлена роль аграрної науки, що здійснювалася переважно шляхом організації науково-технологічних полігонів, проведення Днів поля, організації показових ферм в науково-дослідних установах, у державних дослідних та базових господарствах. На базі наукових установ та освітніх закладів аграрного профілю формувалася методологія сільськогосподарської дорадчої діяльності, здійснювалася підготовка дорадників та експертів-дорадників, підготовка фахівців з дорадництва на відповідних кафедрах аграрних університетів. Запропонована перспективна організаційна модель сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації, зауваження та дискусійні положення

Зміст автореферату повністю розкриває основні положення і результати дисертації, які достовірні, мають наукову новизну і відповідають вимогам ДАК Міністерствам освіти і науки України.

Узагальнюючи, підкреслимо, що загальне враження від дисертаційного дослідження О.І. Белової позитивне, робота виконана на високому науковому рівні, наведені висновки дослідження дають відповіді на поставлені дослідницькі завдання. Текст дисертації викладено літературною українською мовою з дотриманням наукового стилю.

У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу О.І. Белової, повноту методологічної та теоретичної основи дослідження і актуальність, водночас, варто зазначити, що проаналізоване дисертаційне дослідження, містить деякі дискусійні положення та зауваження, які носять рекомендаційний характер, а саме:

1. Назви праць мають подаватися у тексті – українською, а у списку джерел та літератури – мовою оригіналу. У роботі трапляються недотримання цієї вимоги (с. 32, 33).

2. Зібрані архівні документи, матеріали, висловлені думки, припущення і висновки дисертації слугують потужним пластом і джерелом для генерації нових ідей, тем та напрямів наукових досліджень. У майбутньому необхідно продовжити пошуки виходячи з сучасного стану розвитку аграрної науки та освіти.
3. Вислови як «на пантеонах слави України» (с. 124) для наукового тексту мають занадто пафосне звучання.
4. Хронологічні і географічні межі дослідження не співпадають з межами окресленими темою дисертаційної роботи.
5. У дисертаційній роботі інколи зустрічаються повтори фактичного матеріалу.
6. В тексті допущені так звані «русизми».
7. Дисертація не позбавлена ряду технічних, орфографічних, стилістичних, граматичних помилок (с. 65, 66, 76, 77, 79, 86, 89, 97, 124, 164 ... 185, 226 та ін.)

Вказані зауваження не знижують позитивного враження від проаналізованої дисертаційної роботи О.І. Белової. Здобувач продемонструвала важливі для науковця риси – творчий підхід, цілеспрямованість, логічність мислення, обґрунтованість висновків.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідальність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Аналіз рукопису дисертації, автореферату та публікацій автора дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження «Науково-організаційні основи становлення та розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні (80-ті роки ХІХ – початок ХХІ століть)» є завершеною, самостійною науковою працею, характеризується цілісністю змісту, має наукову новизну та практичне значення, відповідає вимогам пп. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (Назва постанови із змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015), щодо такого характеру досліджень, а її автор Белова Ольга Іванівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,
директор наукової бібліотеки
Уманського національного
університету садівництва

С.В. Нижник

Підпис *С.В. Нижник*
 Начальник
С.В. Нижник
 2018 р.

